

**Управління з питань гуманітарної, соціально-культурної сфери
та освіти Дніпропетровської обласної ради**

Громадська організація «ЖІНКИ плюс»

ЛЕГЕНДИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

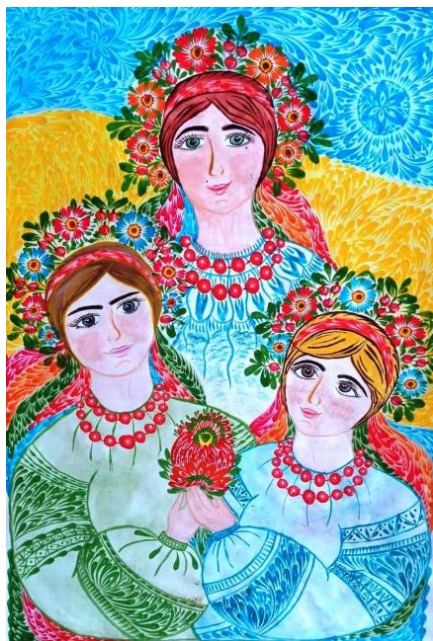
ФІНАЛІСТИ КОНКУРСУ

2022

ЗМІСТ

Легенда про Петриківський оберіг <i>Петриківська центральна бібліотека КЗК «Петриківська ЦБС»</i>	стор. 3
Козак Вовк <i>КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР м.Кривого Рогу</i>	стор. 6
Як козак Кряж ворогів кулішем нагодував <i>КЗК «Новопідкрязька сільська бібліотека» Могилівської сільської ради</i>	стор. 9
Дух Шубіна – покровитель шахтарів <i>КЗ «Тернівський міський краєзнавчий музей» Тернівської міської ради</i>	стор. 11
Таємниця Шпакової гори <i>Новолозуватська сільська бібліотека-філія КЗ «Публічна бібліотека Лозуватської сільської ради»</i>	стор. 13
Півники – символ нескореності <i>КЗ «Заклад дошкільної освіти комбінованого типу №7 «Ластівка» Новомосковської міської ради</i>	стор. 15
Поема про Котовку <i>Котовський сільський будинок культури – філія КЗ «Магдалинівський центр культури та дозвілля»</i>	стор. 18
Таємниця Федори <i>КЗ «Тернівська міська публічна бібліотека»</i>	
Цілюща сила Вовчанської скелі Богатир <i>Борис Ковтонюк</i>	стор. 21
Легенда про іриси <i>Гімназія №2 м. Новомосковськ</i>	

КАЗКА ПРО ПЕТРИКІВСЬКИЙ ОБЕРІТ

Ох і гарні степи Петриківщини. Яскраві від квітів, дзвінки від пташиного співу. І люди тут жили вільні як вітер, щедрі як земля, красиві як сонце. Таких дівчат, мабуть, ніде у світі немає. Одна за одну краща та миліша. Козаки й козачки.

Дійшли до османського хана чутки про красунь і забажав він мати їх у своєму гаремі. Та знав, що козаки нізащо не віддадуть своїх коханих. То вирішив їх обдурити.

Послав хан в Україну величезне військо. Піднялися на зустріч йому козаки. День і ніч рубили вони ворога. Але не знали наші воїни, що ще кількадесят османів під виглядом торгового люду йдуть за красунями.

Тим часом в Петриківці зібралися жінки старшого віку. Тривога бентежила їхні серця. Біду передчували. Зговорилися піти до старої козачки, яка зналася на ворожінні.

- Бачу ворога близько, - сказала вона. - Йде він до нас тишком-нишком. Думки в нього чорні, а дії підступні.

- Як же ми можемо захиститися від ворогів, - запитали у ворожки жінки. -

Ми можемо взяти в руки зброю, але наших сил недостатньо, щоб протистояти міцним чоловікам.

Подумала ворожка, помовчала, подивилася навкруги. А в її хаті на усіх стінах були підвішені оберемки сушених квітів. Бо ж було й лікувала вона своїх земляків.

- Нас врятують наші квіти, - задумливо проговорила стара.

- Як це? - здивувалися жінки. - Літо скінчилося, квіти зів'яли, за деревами вже не сховаєшся. Тож як вони нас врятують? Що ти кажеш таке ворожка?

- Повертайтеся по домівках, сестри. Беріть буряки, моркву – все, що знайдете в коморах. Робіть з них фарби. Беріть своїх котів-мурчиків та обережно, щоб не пошкодити, зріжте з них шматочки вовни та зробіть пензлики. Малюйте квіти на печах, на стінах, на посуді. Будете готові, гукайте мене. Зайду до кожної хати.

Здивовані пішли жінки по своїх домівках. І закипіла робота. Увесь вечір і всю ніч малювали вони квіти, поступово перетворюючи біленькі хатки у яскраві квітучі галявини.

Навіть, з під рук тих, хто не вмів малювати, народжувалися дивовижні цибулинки-квіточки, стиглі грона калини. Деякі майстрині захопилися малюванням так, що прикрашали свої малюнки казковими птахами.

У ту ніч село не спало. Під ранок знову пішли жінки до ворожки.

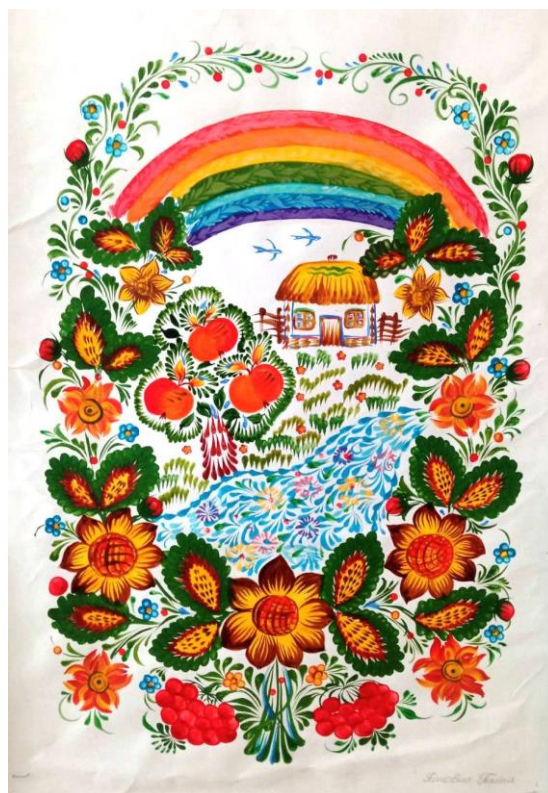
- Ми все зробили, як ти казала. Що нам далі робити? – запитали вони в неї.

- Подивимося, що у вас вийшло, - сказала ворожка й пішла по хатах.

Заходила стара в уквітчану хату й сипала на малюнки порошком з подріблених квітів. І так в кожній хаті.

На ранок до села підійшли вороги під виглядом торговців. Але села вони не побачили.

Перед очима незваних гостей серед майже голого осіннього степу постав дивовижний сад із неймовірних чарівних квітів, а на них співали дивовижні птахи із казковим пір'ям.

Спробували вороги пройти через цей сад, та надто тісно спліталися між собою калини й волошки, соняшники й троянди. Надто широкими були крила птахів, які застеляли ворогові очі.

Кілька днів ходили навколо саду вороги, але так нікого й не побачили. Змушені були повертатися до свого хану ні з чим.

Відступило й велике ханське військо. А згодом і козаки повернулися додому.

З переможними піснями підходили вони до Петриківки і під ці співи проступали між яскравими квітами їхні охайні біленькі домівки. А з них виходили до своїх козаків усміхнені й щасливі козачки.

Відтоді яскраві квітково-калинові орнаменти

прикрашають домівки Петриківки. І кожен місцевий житель знає, що ці малюнки є магічним оберегом селища.

Петриківська центральна бібліотека КЗК «Петриківська ЦБС»

Авторка - Вікторія Величко

**Ілюстраторки –
Головата Олександра,
Павленко Діана,
Бельмас Вікторія,
Пелих Віолета,
Бойко Вероніка,
Вихованець Людмила,
Попович Таїсія.**

Про козака Федора Вовка

Про козаків-характерників написано чимало наукових, художніх, поетичних творів та легенд, тому що ці люди були справжньою загадкою для істориків, дослідників, та й просто пересічних громадян. Їхня діяльність та особистості завжди оточувалися таємницями та легендами, у яких більш прославлялася схильність характерників до чаклунства та перевтілення. Легенда про козака Федора Вовка розкриває постать вояка з боку його звичного життя, благородного серця та самовідданості за життя найдорожчих йому людей.

Безліч давніх та не дуже історій минають нас та залишаються осторонь, однак цю я дуже давно почула від бабусі своєї свекрухи - Вовк Мотрони Володимирівни. За її словами, те, про що розповідає ця оповідь, відбувалося насправді, та хтозна...

Сивий козак-характерник на ім'я Федір Вовк проживав своє самотнє життя на пасіці в оточенні одних лише повільних і гомінких бджіл десь неподалік нинішнього Кривого Рогу. Любив він свою пасіку, степ, на галявині в якому й виріс будинок Федора; буяння ковили, такої ж сріблястої як і голова діда. Дні свої проводив на невеличкому городі, де росли буряки, квасоля, кабачки, баштан... Такий собі середньостатистичний набір людини зі своїм господарством. Готуючись до холодних і виснажливих зим, Федір робив соління, сушив яблука та груші на узвар, й усілякі різні запаси — усе, щоб не залишитися голодним у цей важкий період року. Були в козака й

качки з курами, яких він намагався розводити. Заправляв цією бригадою красень-півень із гордливо піднятою головою, який був у господарстві за годинника.

Так би й минали роки — у роботі та домашніх клопотах — от тільки все його не полишали спогади про важке дитинство та перебування на Січі. Ранні роки Федора були безрадісними, адже хлопчиком він залишився сиротою, і це й без того тяжке сирітство пройшло у наймах, сповнених постійною виснажливою працею. Там йому дуже сподобалося доглядати за кінями, і не було в нього більшої радості, аніж залишитися з ними вночі коло багаття та слухати, як великі чотириногі тварини замість сну перегукуються між собою. А людей хлопчик не любив — натерпівся від них.

Коли вже з підлітка Федір виріс у статного парубка, то подався на Січ. Там писар і записав його під прізвиськом Вовк, адже хлопець виявився некомпанійським та тримався осторонь від людей. Козаком хлопець виявився хоробрим, і не зважаючи на свою відлюдність, поважав товариство, до якого вступив. Федір загартував своє тіло у боях, та старі рани, тихенько ниючі, боліли на погоди, коли той вже осів на пасіці.

Одного разу на Кизикерменському шляху знайшов старий Федір хлопчика та дівчинку, яких супроводжувало маленьке цуценятко. Дорослих поряд із дітьми не було, а самі вони, окрім того, що голодні, нічого більше не говорили — навіть свої імена. Трохи повагавшись, Вовк забрав усіх трьох із собою. Він насправді радів, адже любив дітей, а сиріт, що залишилися один на один із жорстоким і дорослим життям, у ті роки було чимало. Хлопчика старий назвав Данилом, а дівчинку — Мотрею. Малеча допомагала козаку в господарстві, зростаючи поряд зі старіючим дідом, а він наче переживав свою другу молодість.

Прошло близько десяти років. Вік наших героїв змінився, і якщо Федір ще сильніше постарів лицем, то діти з гидких каченят вирости у гарних лебедів: Данило, якого козак вчив своєму військовому мистецтву, виріс у статного та сміливого хлопця, і по стопам вітчима відправився на Січ за битвами та пригодами, а Мотря стала справжньою красунею і була чудовою господинею.

Женихи приходили свататися до ладної дівчини. З одним таким виникла взаємна любов. Звали молодика Василь Книш, і він також виявився козаком. Молодята побралися, і вже встигли народити двійко малих діточок, для яких Вовк став дідусем.

Та ось невсипуще козацьке життя покликало Василя знов, адже вороги не дрімали, і Мотрі довелося спорядити свого чоловіка на Січ.

Щось пішло не так, і копита ворожої армії вже войовничо вистукували біля вікон хутора поряд із пасікою, де жила молода мати зі своїми дитинчатами. Ось-ось заберуть і Мотрю, і малечу, та продадуть у неволю, на ярмарку в Кафі.

Старий Федір не міг цього допустити, і характерник враз перекинувся на старого вовка з попелистим хутром, а доньку з онуками перетворив на тендітну горлицю та диких маленьких голубів; хутір же зробив невидимим. Ще довго у тому місці можна було почути, як Книш кличе своїх дітей і кохану, але у відповідь доносилося лиш туркотіння голубок.

Сивий вовк же ще довго жив у степових хащах, які розкішно буяли поруч, та ніхто так і не дізнався про те, що раніше цей дикий звір був людиною, що була здатна на все заради порятунку близьких.

**Вовк Ольга Миколаївна, бібліотекар бібліотеки-філіалу № 18
КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР м. Кривого Рогу**

ЯК КОЗАК КРЯЖ ВОРОГІВ КУЛІШЕМ НАГОДУВАВ

Жив собі здоровенний козак. За його могутній, наче старе дерево, стан прозвали його Кряжем.

Якось прийшов на українську землю ворог. Було його як сарани. Ряд у ряд йшли вороги землею нашою і все змітали на своєму шляху. Залишалися за ними вигорілі поля й зруйновані хати.

Тікали люди, намагаючись знайти захист від біди. Прийшли вони до Кряжа. Впали перед велетнем на коліна:

- Врятуй нас, Кряже. Тільки твоя надлюдська сила може зупинити ту орду. Інакше піде ворог далі,

випалюючи країну.

- Не бійтеся люди, ставайте отут табором, беріть котли та варіть собі їжу. Відіб'ємося якось, - сказав козак.

Тільки-но закипів куліш у величезних котлах, як затремтіла земля під ногами. Підняв руку до очей Кряж і побачив на горизонті чорну хмару. То сунули в його бік вороги. Повернувся назад, а на нього сотні очей переляканих дивляться. Діти, жінки, старі – всі, хто довірив йому свої життя.

Розлютився Кряж. Нахилився перед собою, напружив м'язи, опустил до землі потужні, мов гілки старого дуба, руки і уперся в землю.

І такої сили був цей поштовх, що за мить піднявся перед ворогом земляний пагорб у десять коней заввишки.

Піднявся на той пагорб Кряж і виглядав він таким величезним, що здригнувся, побачивши його, ворог. Схопив козак величезний котел із гарячим кулішем і кинув його у ворога.

- Спробуй, нечисть, козацької їжі! Якщо сподобається, ми ще додамо, у нас її багато!

Розгубився ворог, застиг перед пагорбом.

Взяв тоді Кряж шаблю в руку та зробив крок у бік ворогів. І таким він був у той момент величним і страшним, що кинулися бігти ті звідси. Бо хіба ж можна ту скелю, що стоїть із шаблею на горі, подолати.

Повернувся Кряж до своїх людей:

- Заспокойтеся, люди, немає більше ворога. Можете повертатися по своїх домівках. Та от землю я трохи зім'яв, – і показав на пагорб. – Але можу спробувати вирівняти. Бо надто злим я був, коли рухав його.

Вклонилися доземно люди.

- Дякуємо тобі, Кряже. Немає нам, куди повертатися. Тому дозволь нам тут, під пагорбом оселитися, щоб і далі ми були під твоїм захистом. А пагорб нехай залишається. Буде нам нагадуванням про подвиг твій героїчний, козаче.

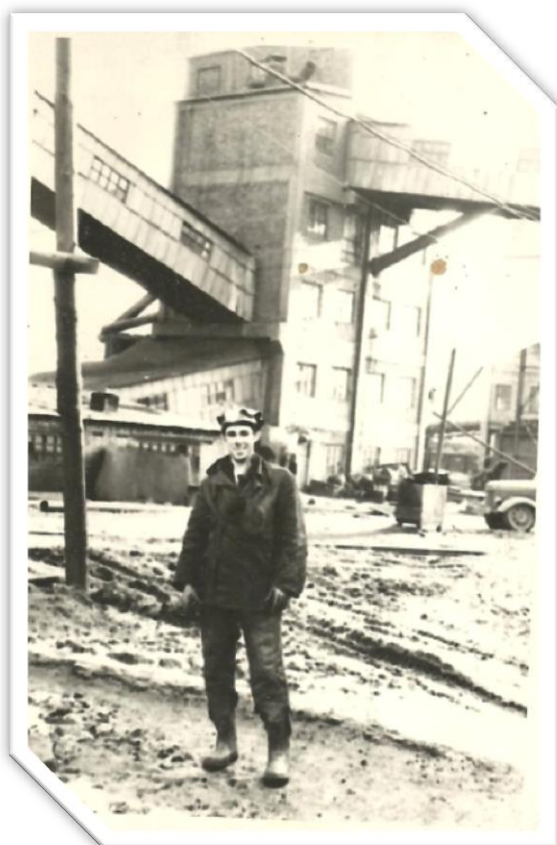
Так і залишився посеред рівного степу дивний пагорб. А село, що утворилося тут, назвали люди Підкряжем. А згодом чепурне квітуче село стало Новопідкряжем.

Оце така історія. Може правда це, може ні – хто тепер пам'ятає.

**КЗК «Новопідкрязька сільська бібліотека»
Могилівської сільської ради
автор легенди Припутенко Вікторія**

ДУХ ШУБІНА - ПОКРОВИТЕЛЬ ШАХТАРІВ

Місто Тернівка – це домівка шахтарів, місто сонця та тепла. Тут живуть гарні люди, що здобувають чорне золото. Тернівські родовища вугілля належать до Західного Донбасу. Маленьке містечко розташовано між вугільними шахтами «Тернівська» та «Західно-Донбаська».

Ще в 1950 році геологи відкрили поклади кам'яного вугілля в Тернівці, восени 1953 року була закладена експериментальна шахта «Тернівська», а значно пізніше стала до ладу і шахта «Західно-Донбаська» у 1979 році.

З початку заснування шахт ходило багато містичних історій, легенд та шахтарського фольклору, які передаються із покоління в покоління, зберігаючи власну самобутність, загадковість і унікальність. Шахтарі розповідали та вірили в існування

непідвладної людині підземної сили, яка може згубити, а може пощадити, допомогти і принести щастя.

Так з'явилися легенди про Шубіна. Шубін – дух або господар шахт, володар підземних скарбів. Зазвичай добрий, але може бути й лихим. Шубін мешкає в глибинах шахт. У підземних виробках він стежить за діяльністю гірників, часто попереджає їх про небезпеку. Часом Шубін може вказати на нове місце, де розташований багатий вугільний пласт. Шахтарі вважають його своїм покровителем, вірним помічником і захисником. Багато хто вірить, що Шубіна потрібно обов'язково задобрити. Спускаючись в шахту, залишають підземному духу трохи їжі – щоб Шубін не ображався.

Шахтар Анатолій розповідає: «Коли я тільки прийшов працювати на шахту, то мій наставник одразу поділився історією про Шубіна. Був він звичайним гірником, якому доручали випалювати метан у виробці. Централізованого провітрювання чи датчиків газу тоді не було, перевіряли чи є небезпека примітивним способом: один із шахтарів одягав товстий кожух («шубу»), ліз у виробку і кидав запалений факел. Від вогню метан спалахував, після чого можна було провітрити лаву і рубати вугілля. Подейкують, ніби одного разу робітникові не пощастило: згорів живцем через спалах газу. Душа бідолахи навіки залишилася під землею — для того, щоб попереджувати колег про небезпеку».

Заслужений шахтар та краєзнавець нашого краю Федір Федорович, пригадує, як уникнув смертельної небезпеки. Під час роботи пересунувся на метр-два і на те місце, де він стояв за мить впала велика глиба.

- Мене начебто щось штовхнуло, повело і я відійшов. Якби залишився на місці, мене в живих вже не було б. Тоді я повірив в існування Шубіна, - розповідає шахтар.

А через тиждень від падіння глиби, загинув колега Федора Федоровича.

Є ще історія про Шубіна. Був на шахті керівник. Говорять, він був дуже добрий. І ось одного разу він спустився в ствол оглянути шахту і заблукав. Відтоді його ніхто не бачив. Але є повір'я, що його привид ходить шахтами і всіляко оберігає шахтарів. І якщо у вибої щось трапиться, то гірники вірять, що добрий Шубін їм допоможе та виведе із небезпечної зони. Але Шубін не лише оберігає, але й карає за недбальство у шахті.

У КЗ «Тернівський міський краєзнавчий музей» серед виставочного фонду є статуетка Шубіна, що дуже привертає увагу відвідувачів музею. Особливо діти, які з цікавістю слухають розповіді про легендарного покровителя шахтарів.

І нині шахти є «годувальниками», від яких залежить добробут родин гірників. Ми, тернівчани пишаємося нашими шахтарями – це батьки, чоловіки, сини, брати, які щоденно піднімають на-гора тонни чорного золота, дбаючи про збільшення економічного потенціалу країни та благоустрою нашої громади.

Сповідаеться і віримо що, добрий Дух Шубіна і надалі буде захищати шахтарів від небезпеки.

КЗ «Тернівський міський краєзнавчий музей»

Дмитрієва Ганна Анатоліївна,

краєзнавець Гапчич Федор Федорович

Таємниця Шпакової гори

(легенда-переказ)

Є у селі Новолозуватка, що на Криворіжжі, місце, де в холодні осінні вечори чуються незрозумілі звуки, схожі на завивання вітру, людський розпачливий зойк та вовче виття одночасно. Коли спуститися із Шпакової гори вниз до її підніжжя та постояти у густих чагарниках дикої обліпихи, то можна інколи ті звуки почути.

Вчені люди пояснюють це тим, що то відбивається звук від обривистих стін піщаного кар'єру, спотворюється луною, що віддаляє звук від людського вуха і тому сприймається як щось таємниче і страшне. Але старі мудрі мешканці села мають щодо цього свою версію.

Чули вони від своїх дідів інше пояснення цьому незрозумілому явищу.

Колись давно стояв на Шпаковій горі великий маєток, що належав панові Шпаку. Власне, гору ту через нього й назвали Шпаковою. Місце для маєтку було обране дуже вдало: навкруги, куди не поглянь, відкривались оку мальовничі краєвиди. З південного сходу річка Бокова протікала звивисто, до неї приєднувала свої води маленька місцева річка, що її називали Грузька. Попід горою на захід і північ, скільки сягало око, шумів могутніми деревами старий ліс. Пан Шпак більшу частину року мешкав в Санкт-Петербурзі, а влітку приїздив з сім'єю до свого маєтку відпочивати на природі. У лісі водилося багато різної дичини, були там і вовки. Пан любляв полювання.

За добротним будинком росли виноградники, плантація суниці, а також розкішний сад – гордість пана. До цього саду він привозив різні, невідомі в цьому краю, види дерев, садівники саджали й доглядали за ними. Наприклад, про обліпиху в цій місцевості тоді ще ніхто й не чув, не те що не бачив. Привіз пан, як годиться, по два деревця – чоловіче й жіноче. Згодом дерева прижилися й дивували господаря рясними врожаями. Любив пан Шпак похвалитися перед гостями незвичайними саджанцями.

У панському маєтку служило багато робітників – кухарки, покоївки, садівники, конюхи та багато інших людей, які були власністю заможного пана. Багато з них були привезені сюди паном з-за кордону, але були й місцеві, з

нашого села. Один такий служив у пана економом. Його родина мешкала у хаті, що стояла на місці теперішньої садиби Сивенків по вулиці Центральній, а сам він їздив конем, запряженим у легку коляску. Додому приїжджав пізно ввечері, бо увесь час проводив у панському маєтку.

Одного разу їхав той економ додому пізніше звичайного. Йшов сильний дощ, дорогу через це було погано видно, і тут раптом звідкілясь взялася зграя вовків. Наляканий кінь чимдуж кинувся тікати, вовки слідом за ним, і даремно намагався чоловік криком заспокоїти коня, не вдалося йому впоратися із наляканою твариною. Вовки не відступали й заганяли свою здобич до лісу, а економ намагався скерувати коня в село, куди б вовки не посміли зайти. Та не вдалося йому перемогти в цьому змаганні за життя, кінь зірвався з високого урвища прямо у річку та зник у її глибинах.

Вранці селяни говорили, що чули вночі несамопитий крик людини та іржання коня, гадаючи, що ж то могло бути. Згодом з'ясувалася пропажа панського економа. Чоловіки з села пішли до того місця, щоб витягти рештки, але не знайшли нічого, крім уламків коляски. Мабуть вовки були неймовірно голодні.

Згодом родина загиблого виїхала із села, стала потроху забуватися і та страшна пригода.

Відтоді пройшло більше ста років. Давно немає пана Шпака, час зітер з лиця землі і його маєток, і його сади-виноградники. У революцію та громадянську війну поступово вирубали ліс, бо нічим було топити. Але ще й досі нагадують про часи панщини густі зарості здичавілої обліпихи та незрозумілі звуки, що іноді долинають з дна урвища й бентежать людей своєю загадковістю.

Старі люди кажуть, що то блукає неприкаяна душа того самого економа, і досі шукаючи спокою. А ще іноді вночі тут можна побачити декілька пар маленьких вогників-очей, що то з'являються, то зникають, ніби зграя вовків досі бродить цими місцями у пошуках здобичі.

Ось така легенда існує в нашому селі Новолозуватка. Передається з уст в уста від старших поколінь до молодших історія нашого краю.

Легенда, записана в 2008 році зі слів Лазоренка В.М.(1934-2010 рр), який чув її від своєї бабусі Москаленко Мотрони

**КЗ «Публічна бібліотека» Лозуватської сільської ради
Новолозуватська сільська бібліотека-філія**

ІРІДИКИ – СИМВОЛ НЕСКОРЕНОСТІ

На омитих Дніпром кручах милувалося мальовниче село.

Жив у цьому селі юнак на ім'я Іван. Покохав він дівчину та таку гарну, що й очей не відірвеш від її вроди. Звали ту дівчину Калина. Одружилися вони та стали своє господарство вести. Калина сильно любила квіти, тому на подвір'ї їх було дуже багато.

Якось, йдучи до сільської криниці по воду, дівчина наступила на щось. Глянула вона під ноги і побачила непривабливий засохлий корінець. Нахилилася Калина, щоб прибрати його з дороги та раптом почула голос: «Візьми мене і посади на своєму подвір'ї. Я корінець дуже гарної квітки, але чомусь ніхто не сприймає мене. Коли я розквітну, ти побачиш мою незвичайну красу». Калина взяла це коріння. Прийшовши додому, дівчина старанно його прикопала у пухку землю.

Прийшла весна. І раптом диво – на тому місці, де був прикопаний корінець, пробилося крізь землю жорстке довге листя.

Одного весняного ранку Калина вийшла на *танок* і збентежилася від несподіванки. Все подвір'я було залите веселковим сяйвом. Вона спочатку не зрозуміла, звідки те сяйво. А коли поглянула – побачила, як у променях ранкового сонця купаються чарівні квіти з того самого коріння, яке восени знайшла.

Захоплена величною красою, Калина покликала чоловіка: «Іване, а йди-но до квітів. Поглянь, які вони незвичайні». Чоловіку від побаченого аж дух перехопило. Навколо вигравали веселкові вогники.

«Дивовижно, - тільки і зміг вимовити. – Цікаво, як же називається ця диво-квітка?»

«Я чула про неї. Квітка ця, за легендою, названа на честь Іриди, богині веселок і вісниць богів – Ірис, - сказала дівчина. – Богиня Ірида сходила по веселці на землю і навкруги все сяяло веселковими барвами, як зараз сяє наше подвір'я.

«Гарна легенда. Та й назва незвичайна – Ірис, - промовив Іван. – Але поглянь, у неї листя довге і жорстке, як хвіст у півника, а пелюстки квітки нагадують гребінець півника. Дивися, як велично стоїть вона на городі, та так, як завжди гордо стоїть півень - ватажок своєї родини, готовий захищати її у будь-яку хвилину. Такий непокірний. Можливо, назвемо ці квіти Півниками?»

- Справді, схожі на півника. А давай і назвемо наші квіти – Іриси-Півники - запропонувала Калина.

З того часу навесні подвір'я Калини та Івана полум'яніло різнобарв'ям. Ніхто байдуже не проходив мимо. Всі чарувалися невимовною красою. А іриси-півники яскраво палахкотіли і вітали перехожих білими, синіми, рожевими, блакитними й фіолетовими вогниками.

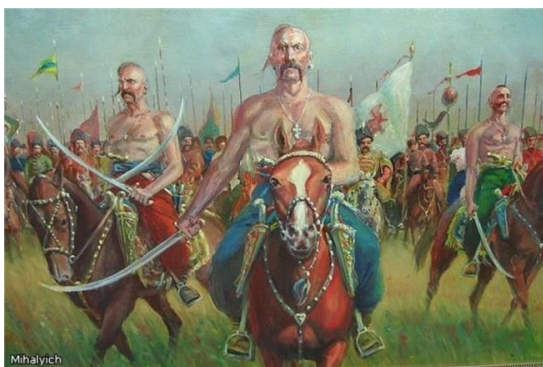
Та ось у рідний край прийшла біда. Прийшли татари на українську землю. Вони поневолювали християн. Полонені плакали так, що аж земля стогнала, та татари були немилосердними, били їх нагайками.

Не зміг чоловік стерпіти знущання з людей. Чув Іван про славних козаків, які войовничо билися з ворогом. Ось і вирішив йти у військо козацьке, щоб боронити рідний край.

Його проводжала вірна дружина Калина. У козацьку торбу вона поклала декілька корінців квітки півника і сказала:

«Хай корінці цієї величної квітки будуть твоїм оберегом. Хай зігрівають тобі серце, надають бойового духу та непокірності. Будуть згадкою про наш край, про нашу родину. Повертайся живим».

Так сталося, що маленький загін козаків протистояв великому війську татар. Довелося відступати запорожцям перед величезним військом бусурманів аж до безкрайніх степів Присамар'я. А коли коні і люди вкрай стомилися, коли не лишилося зовсім харчів, коли козацькі шаблі зовсім притупилися, татарський бей махнув рукою: хай тікають – все одно у самарському степу пропадуть без їжі, без зброї. А коли знесиляться зовсім – нападємо на них.

Палюче сонце висне над вицвілим безмежжям. І в тому безмежжі — жменька запорізьких козаків.

Зажурилися козаки, що отак загинуть від татарських вояк. Поснули у розпачі і печалі. Аж рано-вранці заспівали голосно самарські півні, підскочили козаки і бачать - наступають бусурмани. Не збиралися

козаки отак марно пропадати.

Але нема чим їм боронитися, нема чим відбитися, тільки дивовижні квіти з гострими листочками навкруги веселою стеляться. То Іванко прикопав на згадку про себе та свою дружину корінці зі своєї торбини.

У відчаї зірвав Іван знайому квітку із гострим листям, аж раптом перетворилася вона в його руках на шаблю із дивовижним лезом. Поглянувши на Івана, почали й козаки зривати чарівні квіти, які одразу ставали потужною зброєю. Неймовірна сила вселилися в козаків. Гнали вони татар аж до самого моря. А сталося це диво на велике свято Трійці.

Не раз і не два ставали козакам у пригоді чудодійні квіти. Не раз і не два рятували від явної загибелі. Тому й оберігали запорожці таємницю своєї сили, навіть на допитах не зізнавалися, звідки сила така у них – сила стійкості і нескореності.

Проїшов час, повернулися козаки в Присамарський степ та побудували чудо-церкву без жодного цвяха на честь Святої Трійці з дякою Богові за спасіння.

Рознеслась слава по всьому світу про дивовижну квітку, яку в самарському краї назвали Півником.

І досі росте ця квітка-захисниця в самарському краї. Зветься вона ірис-півник. Той, хто виростить цю квітку біля свого двору, має великий захист від лютого ворога та від злого чоловіка.

І сьогодні вшановують іриси-півники в Новомосковську. Веселою розрослися ці квіти по всьому місту, а на початку літа в День Святої Трійці у

Троїцькому соборі збираються зі всієї України люди, щоб після свята привезти до своєю домівки чудо квітку: квітку чистоти, сили, захисту та нескореності.

Урочисто у променях сонця виграють величаві хрести Троїцького собору. Золоті перлинки, ніби іскри, розлітаються веселковими діамантами навкруги, падаючи на нашу славу козацьку землю. І там, де впала перлінка – росте дивовижна квітка Іриса – Півника.

Велично стоїть храм! Стоїть у пам'ять про непохитну та сумлінну віру козаків до Бога і любов до України.

Зоя АПАЛЬКОВА,
вихователь – методист
закладу дошкільної освіти № 7 «Ластівка»
м. Новомосковська

ПОЕМА ПРО ГОЛОВНЕ

Людмила Заворотюк

Все доводжу собі теорему,
Коли й як напишу поему,
Хоть на мить щоб Кобзаркою стати
І на людях її оспівати,
Та ще так, щоб дочці і сину
Оповісти про нашу родину,
І щоб люба моя Настюха
Захотіла б її, послухать.

Стільки ж треба всього розказати,
Лягти пізно та рано встати,
Щоб відчути, як виріс ліс,
Де чумацький проїхав віз.
Як з Орелі, знайшовши брід,
Козак Кіт зачинав тут рід.

Як навколо козацької хати,
Що звелась серед рути-м'яти,
Народилася Лебединка,
Немов перша козацька дитинка.
Ми від того родиною стали,
Котівчанами нас прозвали.

Дивні люди жили тут, дужі,
А дівчата – червоні ружі,
Там з Котівської дітвори
Виростали сини-явори.

І орали в степу, й косили,
Жили з піснею, не тужили.
Хліб ростили, серпами жали,
Один одного поважали.

Захотілось козацькому роду
Не було щоб у нім переводу.
Щоб козачки цвіли, як ружі,
Козаки були сильні та дужі.

Саме тут, від
Котової хати,
Рахувала історія
дати.
Ти не спи ще, моя
Настюхо,
Ти ще й далі мене
послухай.

Саме тут, над
Орільським краєм,
Дух козаччини ще витає.
Ще живий тут Шевченка дух,
Як в етюдах старезний дуб.

Де ходила юна Домаха,
Голосила скаліченим птахом:
«Та навіщо я вам, паничку», -
Цілував її біле личко.

Стала пісня німою картиною:
«Ой не хочу я жить Катериною»
В повнім місяці тут стояла
І Домахою озером стала.

Десь надривно сердечко кує,
Навіть пташка гніздечко не в'є,
Тільки коні, що стерли копита
Забігають сюди напитись.

У моєму легендовім краї
Всі легенди життя складає,
Навіть сам приїздив Яворницький
Приорільським степам поклонитись,

Навіть Репін знайшов годину,
Знамениту писать картину.

Князь відомий у ній позував,
З нею в нове століття попав,
Живуть пам'яттю від краси
Алексеєвські ті часи.

Його перша бібліотека
Чарувала гостей далеких,

В стінах зали з клавіатури
Аж в Кругленьке лились увертюри.
Було хобі у князя дивацьке,
Збирачем він був дум козацьких.

Так з'явилися тут баби скіфські,
Мов німі в молитовнім місці.

В нас би й досі стояла церква,
Бо міцна його марки цегла
І дивилися б наші очі
На сей храм цілі дні і ночі.

В один день якось стало пусто,
Жив останнім тут князь Урусов.

Десь в Парижі правнучка Варвара
Написала свої мемуари.
Там у Франції, у столиці,
Її манить родинна каплиця.

Шле нам фото – в нім баби скіфські,
Що з руки Яворницького в місті,
Ми відразу впізнали східці
І знайшли молитовне місце.
Тут прабабка її ступала,
А ті східці князівськими стали,

І відкрився на фото замок,
Його доля із чорних рамок,
Бо душа його хоче в каплице,
Як це фото із попелища

Не забудь же про це, Настюхо,
І ще трішки мене послухай
Вітер виє, вже навіть свище,
Вже затухло давно попелище,
З лиця зникла архітектура,
То була надвисока культура.
Залишилась в краю козаків
Лиш культура від чорних фраків,

Підбрала її
Котівка,
Що від панночки,
що від дівки,
Повернулась до
рідного броду
Стоголосим своїм
народом.

Може тут доведу
теорему,
Про народ свій склавши поему,
Як летіли, минали роки,
А Котівка жила тут віки...

Тільки доля судилась наврочена
Поплатилась синами і дочками.

Женуть внуки корівок в череду,

Це ж бо їх в тридцять третім морили,
Ще шепочуть про це могили,
Ще під вікна сюди, де ружі,
Прилітають голодні душі.

Повоєнні забули діти
В який клас їм до школи ходити,
Дуже часто з чужої сторонки
Прилітали сюди похоронки,
А за ними спізнявся лист
І горішками падав у піст,
І не знали вдовині діти,
Треба плакати чи радіти...

Скільки згорблених матерів,
Не діждались своїх яворів!
Стало горе таким великим,
Не зашити ніяким ликом.

Вже давно притупились рани,
Зовсім мало вже ветеранів.
Тугим колосом стигне хліб,
Все до хліба в нас є і на хліб.

В них багато всього попереду,
Ще одягнуть весільний віночок,
І народять синів і дочок,
Ще не висох козацький брід,
Де прадавній зачався рід...

Бачу-бачу, вже спить Настюха,
І трима в рученятках вухо,
І несуть її вже зайчата
Приоріллям, степами багатим...

Їй наснилася Лебединка,
То Котівки моєї краплинка,
Полюби ж її серцем, дитинко,
Бо ти ж роду мого кровинка.

Як же хочу в зіницях зірчатих
Цю любов все життя зустрічати,
Доведемо удвох теорему,
Визріва головна тема..

**Котовський сільський будинок
культури – філія КЗ
«Магдалинівський центр
культури та дозвілля»**

Михайлівський водоспад – Михайлині ода

Навесні, коли ставки повняться водою,
До сільського водоспаду йшов батько з
донькою.

І мала зачудувалась: «Татку, що то ллється?»

-Михайлина гірко плаче, за любов'ю
б'ється...

В доньки очі посиніли, ніби два озерця,

- Тату, розкажи легенду про розбите серце!

Батько став, мрійливо глянув в степову долину,
- Як цікаво, ну-то слухай, розповідь, дитино!

Свідків тих часів немає, та говорять люди -
Жив у цих краях пан Стрюк, був багатий дуже.

Мав садибу він міцну, маєток родинний.
Поряд вирили ставок, обмостили глиною.

І каміння вмурували - ставок вийшов знатний!
В степовім гарячім краю - водозбір придатний.

А тим часом вдовий пан дружину шукає:
Молода щоб, роботяща, і з нашого краю.

Вибір пав на Михайлину – дівчину моторну,
Хоч і з бідної родини, та гарну й проворну.

Михайлина впала в розпач: «Як-то може бути!
В мене ж є коханий хлопець,
крийте Боже й люди!».

Згоди в дівки не питають, сирота, що зробиш...
В березневий день сльозливий
в Стрюків дім вже вхожа.

Тужить-плаче Михайлина, сльози печуть камінь,
Неможливо їй забути парубка Степана...

А Степан без Михайлини нанівець змінився,
На війну, що тоді була, сам зголосився.

Стерла східці Михайлина, ходячи роками,
Розтопила навіть камінь гіркими сльозами.

Вже вона Стрюка дружина,
вже зветься «пані»,
Та чогось змарніла дуже, щічки не рум'яні.

Тиха вода точить камінь – істина відома,
де плакала Михайлина, вже немає дому.

Гіркі сльози Михайлини камінь орошають,
А водоспад Михайлівський
всі в окрузі знають.

І дзюрчить вода по ньому ранньою
весною,
То дівочі сльози рясно плачуть за
любов'ю!

А село із водоспадом славне і понині -
І назвали водоспад той на честь
Михайлини.

Сумно дивиться донька на камінь і воду:
- Михайлівський водоспад – Михайлині ода.

Тож щороку навесні, як ллють дощі добрячі
Михайлина по кохання водоспадом плаче!

Є багато неоспірних фактів історичних,
А легенда то є казка, розповідь лірична.

**Легенда є спільним напрацюванням
бібліотекарів Томаківської ЦБ
Поетична форма тексту Рубльова Жанна.**

ЦІЛЮЩА СИЛА ВОВЧАНСЬКОЇ СКЕЛІ БОГАТИР

На річці Вовча, притоці Самари, що впадає у Дніпро, багато скель, насамперед, у середній течії – сюди заходить північною частиною Гуляйпільське палеогенове плато. Тож, відшарування кристалічних порід зустрічаються і на інших притоках та балках. Скель настільки багато, що не кожна має назву,

хоча про найпопулярніші з них існують захоплюючі легенди, про окремі – навіть різні варіанти.

Витікає Вовча із-під землі у рівнинній балочці біля села Вовче Покровського району Донецької області. Щоб джерело не замулилося, у тому місці природолюби викопали криничку і встановили залізобетонне колодязне кільце. Неподалік у селі Прогрес споруджено пам'ятник Вовчиці з двома дітками, що за однією із легенд і дало назву річці.

Вовча у середній течії колись була історичним кордоном між Самарською та Кальміуською паланками Славного Війська Запорозького Низового. У наш час тут проходить межа між Дніпропетровською і Донецькою областями. Тож чимало природних та історичних пам'яток близькі серцю жителям обох регіонів.

Чи не найбільшою скелею на Вовчій є та, що знаходиться на правому березі неподалік села Підгаврилівка Дніпропетровщини напроти села Іскра Донеччини у районі мосту на автотрасі Донецьк-Запоріжжя. Той гранітний масив місцеві називають просто Скелею – бо інших більше ніяких немає. Жителі сусідніх сіл іменують це диво Природи Іскрянською Скелею. У мандрівників та краєзнавців закріпилася назва Богатир. І не тільки за масивність і красу. У розломі цього грандіозного кам'яного нагромадження на протилежному боці від річки споконвіків тече струмок, що надає богатирського здоров'я всім, хто споживає його цілющу воду. Він був добре відомий і запорозьким козакам. Тут вони облаштували криницю, яку згодом назвали Срібною: у цій воді великий вміст срібла і воно сприяє довготривалому її зберіганню та вбиває різні мікроби і бактерії в організмі.

Звідси – і чудотворна сила цілющої води. Аналогічну в Україні, стверджують місцеві краєзнавці, треба ще пошукати!

Криниця не раз виручала й учасників найбільшого у ХХ столітті повстанського селянського руху під керівництвом Нестора Махна. Якщо ж заглянути ще далі у глибочінь віків, то побачимо, що нею користувалися і всі, хто пропливав із Києва до Константинополя чи Тмутараканського князівства на Тамані у дев'ятому і пізніших століттях.

Паломництво до Срібної криниці зростає. Щоб напитися з неї, необхідно вистояти у черзі. І так – з раннього ранку до пізнього вечора. Для кращого обслуговування джерело дообладнане трубою, через яку і набирають воду, що тече цілодобово. Заповзятливі підприємці заготовляють її навіть для продажу.

Сама Природа береже свої таємниці від усяких непроханих гостей – аби дістатися життєдайного джерела, треба через густі зарості дерев і кущів пробратися крутою скелястою стежкою вниз і, не знаючи точного місцезнаходження, сюди втрапить не кожен. Запорожці ж знали рідні степи, як свої п'ять пальців. Тож Богатир – свідок багатьох знаменних подій, пов'язаних із бурхливою історією козацтва. Розповімо одну із них.

Влітку 1635 року тут пропливала вже не вперше ціла флотилія чайок. На цей раз поверталось з походу на турецьке місто Азов військо гетьмана запорозьких нереєстрових козаків Івана Сулими. Пройшовши Азовським морем до Кальміусу, козаки піднялися у верхів'я річки до балки Широка, що зараз на околиці Донецька, потім волоком – в Осикову, що впадає у Вовчу в районі нинішнього Курахівського водосховища, а далі – колись потужні Вовчі Води самі вже несли їх у Самару і Дніпро на рідну Січ!

Розташувалися степові лицарі для відпочинку на протилежному мальовничому березі від Богатиря, де і нині у мирний час щоліта розгортають наметове містечко, у якому відпочивають приїжджі із Придніпров'я та Донбасу. По воду ж для приготування юшки і кулешу доводилося, обігнувши високий скелястий берег, направлятися до добре відомої їм утаємниченої криниці. Можна було б набрати і з інших джерел, але козакам, які знали цілющі властивості саме цієї, інша була не потрібна.

Зупинка біля Богатиря потрібна ще й тому, щоб переконатися, чи далі дорога безпечна – попереду знаходився брід через Вовчу на Муравському шляху. Його назва походить від трави-мурави, однією із назв

якої є відомий спориш. Низькоросла соковита рослина чітко вказувала пробиту у степу дорогу і була добрим кормом для коней.

То був відомий похід, коли запорожці, повертаючись на Січ, ще на Самарі дізналися, що перед порогами на правому березі Дніпра у районі Кодака поляки збудували фортецю для контролю за ними-козаками. Рішення було блискавичне: «Захопити!» Увесь гарнізон у кількості двох сотень найманців вночі був знищеним, а фортеця зруйнована. Французький інженер Боплан, під керівництвом якого здійснювалося будівництво, бідкався, що його витвір проіснував лише місяць, а якийсь Сулима вщент знищив його! Пізніше цей талановитий інженер напише книгу «Опис України» (1650), якою користуються дослідники козацтва й України і нині.

Правда, автор допустив там помилку в описі запасного шляху запорожців: він сказав, що козаки суходолом волоком перетягували чайки із Вовчої у верхів'я Міусу. І ця неточність проіснувала дуже довго, увійшла навіть до академічних книг.

Ще у дитинстві я загорівся метою пройти запасним шляхом запорожців. Така нагода трапилася лише після виходу на «заслужений відпочинок» у 2008 році. Виявилось, що ніхто із істориків детально не досліджував цей відрізок. Єдиний вчений – доктор історичних наук завкафедрою історіографії професор Донецького національного

університету Василь Пірко висловив припущення, що цей шлях проходив по Кальміусу, а не Міусу. При підготовці нашої експедиції Василь Олексійович чітко відповів, що козакам не було сенсу долати значну відстань через Міус, не кажучи вже про віддаленість його від верхів'я Вовчої. Пізніше він щиро поділився: «Я давно шукав розгадку цієї плутанини й інтуїтивно відчував, що стиковка повинна бути десь тут – поруч». Професор провів значну роботу, щоб дійти висновку, що козаки плавали саме через Кальміус, а не Міус.

Чи справді Боплан помилився? Так! Після дворічної (2009-2010) комплексної експедиції «Запасний шлях «із варягів у греки», або Таємними дорогами запорозьких козаків» під моїм керівництвом степовими річками та їх берегами від Дніпра до Маріуполя довелося їхати в Інститут гідробіології АН України. Там надали перелік річок, що внесли плутанину на задану тему. Щодо Кальміусу вчені гідрологи дослідили всі його назви, починаючи від «батька історії» Геродота (V ст. до н.е.). У цьому переліку є і Боплан, де сказано що він у даному випадку Кальміус назвав Міусом. Жаль, що деякі історики і сьогодні за інерцією допускають стару помилку. За підсумками

нашої експедиції я випустив книгу «Таємні дороги запорожців» (2018), де чітко розставив усі крапки над «і», а на обкладинку помістив світлину скелі Богатир та річки біля неї.

Під час проведення чемпіонату з футболу Євро-2012 одним із базових міст в Україні став Донецьк. Організатори подбали також про екскурсійну програму для гостей. Туди включили і мандрівку по Вовчі. Кілька груп іноземців пройшли по воді від Іскри до селища Покровське (тодішній райцентр) Дніпропетровщини. Кожен із гостей у віці від юнацького до літнього, серед яких були і жінки, їхав не просто пасажиром, а поперемінно власноруч вів чотиримісний човен, яких в «ескадрі» було кілька. Один із них виділили під туристичне спорядження – адже всі ночували на березі у наметах і варили їжу у похідних умовах. Іноземці відвідували і населені пункти, де їм з допомогою перекладача місцеві краєзнавці розповідали про легендарну історію краю. Із природою ж знайомилися на власні очі, багато фотографували, знімали відео сюжети. Радощам не було меж! Екскурсія перевершила їхні сподівання, бо ніхто навіть не думав, що у Степу може бути така неймовірна краса і захоплююча історія.

Від 2014 року, з початком російської агресії на Донбасі, потік відпочиваючих у цих місцях різко зменшився, а після повномасштабної війни у 2022 році, практично, припинився. Вхід до Срібної криниці почав заростати деревами і кущами. Та це – явище тимчасове. Після Перемоги над нашим споконвічним ворогом все відновиться і дари Природи знову будуть радувати своєю цілющою силою і красою.

Борис КОВТОНЮК,
ветеран Національної спілки
журналістів України

Легенда про іриси

Давно це було не де-не-де, а в моїй рідній Україні, в моєму Самарському краї...

Важкі були часи, невеселі... Нападали на наш чарівний мирний край чужинці-загарбники. Так хотілося їм мати у власність родючі наші землі, за рабів тримати наш вільний народ, знищити козаків наших хоробрих, в полон забрати дівчат-красунь...

І от одного разу маленькі українці звернулися до Прометея, який забрав на

Олімпі небесний вогонь і подарував його людям:

- Ти, пане Прометею, зміг протистояти богам, не думав про себе, допомагаючи людям. Ти справжній титан!!! А що можемо зробити для підтримки наших захисників ми – маленькі діти?

- А погляньте навколо, сердобольні й сміливі! Правда, красиві на цій галявині ростуть квіти? Коли я віддав людям вогонь, то на землі спалахнула чудовим семицвіттям веселка. Радість у всього суцього була неймовірна! І день пішов на спад, і сонечко сховалося за обрій, і ніч настала, а веселка сяяла над світом, даруючи людям надію. Вона не зникла до самого світанку. І коли зранку з-за небокраю зійшло небесне світило, то на місці чарівної веселки розцвіли ось ці різнобарвні неповторні квіти – іриси. Це квіти надії!

- Так, вони – чудові! – із захопленням та замилюванням зазначили дітлахи.

- Розкрийте цим квітам надії ті почуття, які переповнюють вас найсильніше!

- Я вірю в перемогу добра над злом! - впевнено сказала дівчинка.

- Вірю в силу духу та мужність тих, хто боронить свій рідний край! – гордо відповів хлопчик.

- Але щоб перемогти, то треба мати зброю, - в один голос промовили діти.

- Переконливо! Тож нехай надія людей буде завжди в єдності з вашою непохитною вірою. А іриси завжди за потреби війська-визволителя будуть перетворюватися на міцні шаблі, якими сміливий та вільний народ ваш буде боронити свою країну!

- Нехай зброї буде так багато, як зернятко у цих соняхах, - попросила україночка.

- І буде вона в бою такою ж неспинною, як вода у цій бурхливій річці, - звияжно сказав юний козак.

- Забагато зброї – то вже спокуса завоювати інші землі! – задумливо та водночас грізно промовив Прометей

- Ні, не хвилюйся: українці – не злочинці, яким потрібний поневолений народ та захоплені інші держави, - зворушливо зазначила дівчинка.

- Нам чужого не треба, ми боремося тільки за своє, - звияжно виголосив хлопчина.

- От і добре! Тоді домовленість наша залишається в силі!

- А ще це нехай буде тільки на той час, поки в Україні не знищений ворог... А коли ми здобудемо мир, то нам зброя стане непотрібна...І тоді нехай вона знову радує світ у вигляді чарівних квіточок... Адже українці роблять усе, щоб жити в злагоді та серед краси! – один із поперед одного вигукували діти.

І стали жовто-блакитні іриси могутньою зброєю в руках визволителів. А запанував мир – і шаблі перетворилися на різнобарвні квіти з солодким ароматом. Але не було серед них рослинки із червоним забарвленням, бо не було на шаблях українських вояків крові невинно убієнних.

От тому хоч іриси і мають найбільше розмаїття кольорів серед усіх квітів, але вони природньо ніколи не бувають червоними. В Україні ж іриси мають ще й другу назву - шабельники. До речі, є ще одне найменування цієї рослини – «півники», але то вже зовсім інша повчально-цікава історія.

З вірою в Україну!

Гімназія № 2 міста Новомосковська

Авторський колектив:

Аліна КОВАЛЬОВА, вчитель історії

Володимир ПОГОРСЛОВ, учень 6-А класу

Наталія ІГНАТЕНКО, вчитель початкових класів